

עורכת: ד"ר מירה צורף עריכה לשונית: הדס סופר-שבתאי

כרך 4, גיליון מס' 12, 7 בדצמבר 2014

הבחירות לפרלמנט ולנשיאות בתוניסיה:

האם חלוצת מהפכות ה"אביב הערבי" בדרכה לכינון דמוקרטיה?

דניאל זיסנויין

הבחירות לפרלמנט ולנשיאות בתוניסיה, שהתקיימו במהלך חודש נובמבר, הן התפתחות משמעותית הן מבחינת הפוליטיקה התוניסאית והן מבחינתן של מדינות האזור שחוו אף הן "אביב ערבי". תוניסיה, אשר הייתה המדינה הראשונה בה פרצה מהפכת ה"אביב הערבי" ושילקה מהשלטון את זיין אל-עבידין בן עלי בראשית 2011, היא, נכון לעכשיו, בבחינת היוצאת מן הכלל אשר מעידה על הכלל. תוניסיה הצטיירה מזה שנים כמדינה מתונה, בעלת אוריינטציה מערבית, אוכלוסייה משכילה וחברה החותרת מאז שנות החמישים להעניק לנשים זכויות, המאפשרות להן למלא תפקידים משמעותיים בחברה ובפוליטיקה. אף על פי שקיומן של הבחירות כשעצמן הוא התפתחות חיובית, הרי שהתהליך הפוליטי בתוניסיה רחוק מסיום. הסיכוי להדרתן של קבוצות שונות בחברה בעקבות הבחירות עדיין קיים, כמו גם הסכנה של קואופטציה של מוסדות שלטון חשובים על ידי הזרמים הפוליטיים המנצחים.

הבחירות לפרלמנט ולנשיאות הן שלב נוסף ואולי החשוב ביותר עד עתה במאמציה של תוניסיה לכוון מערכת פוליטית חדשה לאחר המהפכה. הקמת פרלמנט חדש הוא ביטוי למיסוד העקרונית שעוגנו בחוקה החדשה של תוניסיה, אשר אומצה בינואר 2014, לאחר מאבקים קשים שאיימו לקעקע את הישגי המהפכה. בשונה ממצרים ועוד יותר מלוב השכנה, השכילו הכוחות הפוליטיים היריבים בתוניסיה – האסלאמיסטים מזה, אשר יוצגו על ידי תנועת אל-נחדה ["התחיה"] והזרמים החילוניים מזה, שהתלכדו לקראת הבחירות לפרלמנט למפלגת נדא-תוניס ["תוניסיה קוראת"], להגיע להסכמות בנקודות קריטיות, למנוע התדרדרות פוליטית ולהסכים על נוסח החוקה החדשה. אלא שתהליך זה, אשר החל לאחר הבחירות לאסיפה המחוקקת באוקטובר 2011, היה כרוך במתחים ובחילוקי דעות בין הצדדים השונים. אלה הובילו את הנושאים והנותנים למשבר בקיץ 2013, שהגיע לשיאו בהפגנות סוערות שפרצו נגד הממשלה בראשות אל-

נהדה, אשר קמה באוקטובר 2011 והייתה אמונה על ניסוח החוקה ועל כינונה של מערכת פוליטית חדשה במדינה. הציפיות הגבוהות של הציבור התוניסאי למפנה בעקבות המהפכה לא התממשו. אזרחי תוניסיה התאכזבו מאוזלת ידה של תנועת אל-נהדה לחולל את השינוי המצופה, בעיקר בתחום הכלכלי. גם הפלת משטר האחים המוסלמים במצרים עודדה את הכוחות החילוניים בתוניסיה להתארגן במטרה לסלק מן השלטון את האסלאמיסטים מבית. אלא שעל אף הקרבה הרעיונית בין אל-נהדה לאחים המוסלמים במצרים, הקפידה אל-נהדה להציג במשך השנים עמדות מתונות יותר בסוגיות כגון מעמד הדת במדינה. מנהיג התנועה, רשיד אל-ע'נושי, הצהיר לפני הבחירות ב-2011 (כמו בעבר) על מחויבותו לדמוקרטיה. הוא התחייב לפעול לשיפור משמעותי במעמדן של הנשים בתוניסיה ולשמירה על היציבות הפוליטית במדינה. יריבה הפוליטיים של אל-נהדה טענו כי הצהרות אלה הן הבטחות בעלמא וכי ברגע האמת, אם וכאשר תזכה אל-נהדה ברוב מכריע בבחירות, תיחשפנה כוונותיה האמיתיות של התנועה.

ואולם, לאור תוצאות הבחירות ב-2011 נאלצה אל-נהדה לכוון ממשלה קואליציונית בשיתוף עם מפלגות חילוניות, וכך, מצאה את עצמה נוטלת חלק בתהליך הדמוקרטי הראשון בתוניסיה. הממשלה שהוקמה הורכבה מאנשי אל-נהדה, מנציגים ממפלגת "הקונגרס למען הרפובליקה" בהנהגת פעיל זכויות האדם הותיק מונסף מרזוקי (שהתמנה לתפקיד נשיא המדינה) ומנציגי מפלגת אל-תפתול, מפלגת מרכז-שמאל חדשה, שהגיעה להישגים מרשימים בבחירות. על פניו הייתה זאת קואליציה מוזרה ובעייתית, נעדרת מכנה משותף של ממש בין אגפיה השונים. מן הראוי לציין כי אנשיו של מרזוקי טיפחו בעבר קשרים עם פעילי אל-נהדה ומשהפכה למפלגת שלטון חתרו לשיתוף פעולה עמה. התחייבותה של אל-נהדה לקידום הדמוקרטיה, כמו גם המסורת הפוליטית המתונה בתוניסיה, ההתמודדות עם גוש אופוזיציה חילוני משמעותי, אשר תבע את סילוקם מהשלטון, והחשש שמא גורלה של התנועה האסלאמית בתוניסיה יהיה דומה לזה של האחים המוסלמים במצרים, הובילו את מנהיגי אל-נהדה לויתורים. בתיווכם של מספר גורמים ובכלל אלה האיגודים המקצועיים רבי ההשפעה (UGTT), נקבע כי תוקם ממשלה חדשה אשר תפעל לכינונה של חוקה חדשה ולשיפור המצב הכלכלי במדינה. ממשלת תוניסיה הוחלפה בממשלת טכנוקרטים ואל-נהדה פתחה בתהליך של חשבון נפש פנימי שנמשך לאורך התקופה שקדמה לבחירות לפרלמנט בראשית נובמבר במאמץ לשפר את סיכוייה בעתיד. שינוי פוליטי זה, כך נטען, לא היה פשרה ותו לא, אלא מאמץ לכוון אחדות לאומית, דיאלוג וסולידריות בין הקבוצות השונות במדינה.

מול אל-נהדה התייצבה תנועה פוליטית חילונית חדשה, נדא-תוניס. התנועה, בהנהגת המדינאי התוניסאי הוותיק באגיי קאיד אסבסי בן ה-87, התחייבה לשקם את תוניסיה ולהשיב לה את כבודה ה"רפובליקאי" האבוד. אסבסי ומקורביו (בהם גם אישים אשר מילאו תפקידים במשטרו של בן עלי) הדגישו את ניסיונם המצטבר בניהול חיי המדינה והבטיחו להשיב לתוניסיה את תפארת העבר שלה. על פי תוצאות הבחירות לפרלמנט, נראה כי רוב המצביעים בתוניסיה נתנו את אמונם במפלגתו של אסבסי, שזכתה ב-85 מתוך 217 המושבים. עם זאת, אל-נהדה זכתה אף היא ב-69 מושבים, מה שמוכיח כי אין לה כל כוונות להיעלם מהבמה הפוליטית. רוב הפרשנים בתוניסיה גרסו כי ההצבעה בעד מפלגתו של אסבסי (אשר הציג את מועמדותו לתפקיד נשיא

המדינה ונראה כרגע כבעל הסיכויים הטובים ביותר לזכות בתפקיד) הייתה הצבעת מחאה נגד אל-נהדה וכשליה בניהול חיי המדינה ולא בהכרח הבעת תמיכה במפלגה החילונית, אשר טרם הציגה תכניות קונקרטיות לטיפול בבעיות הבערות שעל סדר היום של תוניסיה. קשייה הכלכליים של תוניסיה, ועליית גורמים סלפים קיצוניים, המאיימים גם על אל-נהדה, צפויים להקשות על הממשלה החדשה שתקום בה. ממשלה זו תהיה אף היא, קרוב לוודאי, ממשלה קואליציונית, וכבר נשמעים קולות הקוראים לכינון ממשלת אחדות לאומית בהשתתפות אל-נהדה.

הבחירות לנשיאות בסוף נובמבר שיקפו מגמות דומות. בסיבוב הראשון לא הצליח איש מהמועמדים לזכות ברוב מכריע ועל כן ייערך סיבוב שני בסוף דצמבר. יש לציין כי אל-נהדה ביכרה שלא להריץ מועמד מטעמה לתפקיד הנשיא. החלטת התנועה נבעה מחשש שמא תבוסתו תפגע עוד יותר במעמדה. יריבו העיקרי של אסבסי היה הנשיא המכהן מונסף מרזוקי. אומנם, התמיכה הציבורית במרזוקי צנחה על רקע האכזבה הכללית מתפקוד הממשלה המכהנת. אך יחד עם זאת, נראה כי רבים מתומכי אל-נהדה הצביעו עבור מרזוקי, בניסיון להביס את אסבסי. לטענת תומכי אל-נהדה, מפלגתו של אסבסי אינה אלא אמצעי להשבת המשטר הישן ועל כן יש לעשות הכל על מנת למנוע זאת. ואולם, זוהי טענה מוגזמת שכן, אף על פי שיש במפלגתו של אסבסי אישים שפעלו במשטרו של בן עלי, הרי שמפלגת נידא-תוניס היא קואליציה של מגזרים מגוונים ואיננה שעתוק של המשטר הישן. עם זאת, בהיעדר מצע ברור ותוכנית פעולה מפורטת חוששים פרשנים בתוניסיה שאם תנצח המפלגה החדשה בבחירות לנשיאות ותעמוד גם בראשות הממשלה שתובא לאמון הפרלמנט, היא תתקשה לגבש מדיניות ברורה לטיפול בבעיותיה הכלכליות והחברתיות של תוניסיה. טענה נוספת היא שזוהי למעשה מפלגה של איש אחד ופרט לאסבסי אין למפלגה מה להציע לציבור.

על רקע הקשיים עמם מתמודדת תוניסיה עולים הרהורים באשר למידת הצלחתה של המהפכה. מחד גיסא, הובילה המהפכה לחילופי שלטון ולהדחת מפלגת אל-נהדה בדרכים לא אלימות. מבחינה זאת נתפס ניצחונה של נידא-תוניס בקרב גורמים במערב כ"תיקון" ל"תקלה" שהביאה לניצחון אל-נהדה ב-2011. מבקריה של נידא-תוניס טוענים, לעומת זאת, כי החשש שמפלגה זאת תשיב הלכה למעשה את המשטר הישן הוא ממש.

כך או כך, הבחירות בתוניסיה הן הישג חשוב עבור מדינה זו: מהלך ההצבעה (בפיקוח משקיפים בינלאומיים) עבר ללא תקלות והמפלגות השונות קיבלו את הכרעת הבוחר, כך שניתן לקבוע בזהירות כי תוניסיה מצליחה לכוון דגם של משטר דמוקרטי ערבי, אשר לפי שעה הוא מקובל גם על הגורמים האסלאמיים, השותפים לתהליך הפוליטי במדינה. השאלה שעדיין נותרה ללא מענה היא האם עצם קיומו של תהליך פוליטי מעין זה יסלול את הדרך לפתרון שלל בעיותיה החברתיות והכלכליות של תוניסיה.